

Anàlisi qualitativa de les representacions de gènere i de les intervencions en l'àmbit del sexisme en famílies que viuen a Catalunya

Document 1 de la recerca
«Estereotips de gènere i estratègies familiars de
resistència a les normes: la creativitat de mares
i pares per a una educació no sexista»

Diputació
Barcelona

Autora
Alice Van den Bogaert

Índex

Introducció: treballar el sexisme en família	4
1. Consideracions sobre el sexisme	5
1.1. Amplitud del sexisme: majoria de respostes positives	5
1.2. Temes de preocupació: els punts que mencionen les persones entrevistades espontàniament al principi de l'entrevista	6
1.3. Educació i continuïtat del sexisme	7
1.4. Com més a prop de la violència de gènere, més atenció presten als detalls	7
1.5. Les emocions	8
1.6. Manca de visió global de la feina que s'ha de fer en societat	9
1.7. Rebuig a la paraula <i>feminisme</i>	9
2. Consideracions sobre el gènere	11
2.1. Diferència de gènere: noies i nois	11
2.2. La identitat de gènere i la polaritat masculí/femení	13
3. Punts d'inflexió	16
4. Vies d'informació	19
4.1. Xarxes socials, mitjans de comunicació i xerrades	19
4.2. Vies personals	20
5. Pràctica reflexiva	26
6. Límits interns	28
7. Pors	30
Conclusió	32

Introducció: treballar el sexisme en família

L'objectiu d'aquesta investigació és tenir elements per entendre els punts de vista de les famílies de Catalunya sobre el gènere i el sexisme. Abans de treballar la coeducació, i abans d'aconsellar mares i pares, és fonamental recollir-ne les opinions i analitzar-les. Quan proposem solucions o modificacions que mares i pares podrien aplicar en l'educació dels seus fills i filles, o quan fem canvis des de l'escola, és freqüent trobar-nos amb certa, o de vegades molta, oposició. I primer de tot hem d'entendre les raons d'aquesta oposició, és a dir, entendre els elements de la història de cada persona que afavoreixen o no la presa de consciència, entendre els punts de fricció amb el seu entorn, però sobretot entendre els conflictes interns que bloquegen la seva progressió cap a una educació igualitària.

Seria un error interpretar, d'entrada, que les famílies no eduquen amb igualtat per simple ignorància, tot i que la ignorància dels processos de socialització és força elevada. Però gràcies a aquesta investigació queda clar que moltes famílies estan força informades, però no eduquen amb igualtat per altres raons internes. A tall d'exemple, una de les dades més sorprenents és haver entrevistat diverses persones que es consideraven feministes fins al naixement de les seves criatures, punt d'inflexió en què les seves conviccions comencen a trontollar per diverses raons, pel xoc amb la realitat viscuda, per la influència de l'entorn, per conflictes interns amb altres paradigmes o per la dificultat de percebre la força de la socialització, entre d'altres. Així doncs, abans de començar a treballar amb les famílies –ja sigui informant-les en uns tallers o ja sigui adaptant l'escola a la coeducació– hem d'entendre els processos que les empenyen a la conscienciació i el canvi, o que al contrari els ho impedeixen.

Un dels primers frens que ha aparegut és la concepció que qualsevol canvi –per exemple en els contes, la roba o les joguines– és inútil perquè només l'exemple de casa i les concepcions de pares i mares són factors determinants. No obstant això, les modificacions en l'entorn i en el material ens ofereixen ocasions concretes per qüestionar les normes, els rols i els estereotips. Així doncs, considerem, contràriament a moltes persones adultes, que el canvi no ha de començar obligatòriament per una modificació profunda dels patrons mentals o de l'organització familiar, sinó que pot fer-ho també per unes petites intervencions molt concretes, que provocaran una reflexió i un debat, que permetran posteriorment una presa de consciència i una modificació dels esquemes mentals. Aquesta concepció de la inutilitat dels petits canvis materials, doncs, representa un problema perquè fa que ens trobem amb un peix que es mossega la cua.

1. Consideracions sobre el sexisme

1.1. Amplitud del sexisme: majoria de respostes positives

La majoria de les persones entrevistades afirma que encara hi ha molt de sexisme. Consideren que hem avançat en drets, però que hem retrocedit en altres camps.

- 45 persones de 56, de les quals 36 dones i 9 homes, consideren que la societat actual a Catalunya encara és fortament sexista.
- 6 dones responen que no ho saben, o eludeixen la pregunta.
- 4 persones, 2 homes i 2 dones, consideren que no hi ha sexisme; quan els posem exemples concrets, com ara la diferència salarial, la violència de gènere o els diferents rols, consideren que no es tracta de sexisme; quan els parlem dels estereotips, responen que no això no és sexista perquè a) «és la veritat, les dones són així», o b) «són idees falses, però no fan mal».
- 1 dona considera que hi ha molt de sexisme en el món de les persones adultes, però que no n'hi ha gens en l'acompanyament de les criatures.

Correlacions: No es pot establir cap correlació entre aquestes dades i el nombre d'infants, o el sexe o l'edat d'aquests infants.

a. Avenços i retrocessos: La majoria de mares i pares troben que, en general, la societat ha avançat cap a la igualtat, tot i que els preocupa molt el retorn del masclisme en algunes àrees, com per exemple la preocupació per l'estètica i la submissió sexual de les noies a l'adolescència. Una visió recurrent és que la igualtat s'està establint progressivament en l'àmbit de les lleis i en la disminució de l'homofòbia, però que retrocedeix en els estereotips, en la pressió per l'estètica i en la violència, tant física com verbal, estructural i simbòlica.

b. Lectura lineal de la història cap a la igualtat: Tot i això, la lectura global és que, malgrat que encara queda molt de camí per recórrer, hem avançat moltíssim respecte del passat. Per tant, trobem una certa justificació per l'estat actual de les relacions de gènere, ja que en la representació col·lectiva s'imposa la idea que abans era molt pitjor que ara. Només una mare, entre totes les persones adultes entrevistades, rebutja aquesta lectura lineal del passat d'una evolució lenta i progressiva sense retrocessos que opera inconscientment com una legitimació del present, i diu:

«Però això va venir amb Franco. La meua àvia paterna va néixer a Sallent el 1906, i el seu pare li va ensenyar a nedar, sabia parlar francès i anglès, el seu pare va traduir textos de filosofia, de manera que ella en sabia molt també, va poder estudiar infermeria, portava texans abans de Franco, es va divorciar del seu primer marit, va ser una dona bastant lliure. I llavors Franco va arribar i tot va canviar. Just abans de Franco hi havia una època de llibertat. La política i les lleis influeixen en la societat, influeixen en el que la gent pensa. Des de dalt, des de les lleis, i també amb l'escola i l'Església abans, afectava la mentalitat de la gent. Les estructures estatals afecten el comportament de les persones dins de les famílies».

c. Desconstrucció del patriarcat i neomasclisme: 17 dones i 1 home consideren que el patriarcat es desmunta, que les dones s'apoderen, i que els homes tenen dificultats per trobar el seu lloc en la societat que afronta aquest canvi. Per això, i tot i que no utilitzen el concepte de *noves masculinitats*, consideren que s'haurien d'oferir més models masculins, per exemple en la publicitat, les pel·lícules o els contes. Perquè el model masculí que continua sent més visible és el de la masculinitat hegemònica, el mascle viril, fort i valent. Pensen que aquesta situació provoca inevitablement un debat intern, un malestar per a ells, i per tant un conflicte de gènere amb el retorn del masclisme, o el neomasclisme.

d. Sexisme invisible i micromasclisme: 25 persones, 20 dones i 5 homes, consideren que actualment hi ha, principalment, un sexisme indirecte, subtil i invisible. Pensen que fins fa unes quantes dècades, per a la generació dels seus pares i avis, el sexisme era més visible, però que ara és més discret. Això és el que 7 d'aquestes persones anomenen *micromasclisme*. Si bé el concepte de *micromasclisme* provoca polèmiques dins del feminisme, les entrevistes demostren que les persones adultes que el fan servir l'entenen com la part invisible del masclisme, però no per això menys important. En el seu discurs, *micro* no significava menys greu sinó invisible, i la perillositat rau justament en aquesta invisibilitat.

1.2. Temes de preocupació: els punts que mencionen les persones entrevistades espontàniament al principi de l'entrevista

a. Adolescència: 20 persones, 15 dones i 5 homes –amb una correlació forta amb el fet de tenir un o més fills o filles, i amb cap correlació amb el nivell d'estudis, la professió, les idees polítiques o pedagògiques o el lloc de residència–, citen l'adolescència a l'inici de l'entrevista com un dels temes que més preocupació els causa, i un moment de la vida en què el sexisme és més visible i també més violent. Consideren que actualment les persones adolescents són molt més sexistes que en la seva generació, i manifesten espant per haver llegit que la submissió sexual de les noies és cada vegada més erotitzada.

b. Sexisme estructural: 12 persones, 10 dones i 2 homes –amb cap correlació amb l'edat, el nombre o el sexe de les criatures, amb correlació forta amb el nivell d'estudis de la persona entrevistada i amb el fet que escolta la ràdio i llegeix el diari–, consideren que part d'aquest sexisme és estructural. Per ordre decreixent citen: la bretxa salarial, els permisos de paternitat i maternitat, les estructures de personal –el fet que els mestres de l'escola primària siguin majoritàriament dones– i la conciliació laboral, que recau principalment sobre les dones.

c. Tasques domèstiques: 24 persones, 23 dones i 1 home –amb cap correlació amb l’edat, el nombre o el sexe de les criatures, ni amb el nivell d’estudis, ni amb la professió, ni les idees polítiques o pedagògiques ni el lloc de residència–, reconeixen obertament que en la seva parella és la dona la que s’encarrega, i més que l’home, de les tasques de la casa. D’aquestes 23 dones, 10 no consideren que això sigui una injustícia, i creuen que correspon al rol de cada sexe; en aquest cas hi ha una correlació forta amb la cultura, ja que aquestes 10 mares són gitanes, marroquines, pakistaneses i una és senegalesa. De les altres 13 mares, una considera que no hi ha injustícia, sinó que es tracta d’un equilibri que compensa el fet que no té feina remunerada, malgrat que més tard reconeix que el volum de la feina de casa li impedeix buscar-ne una activament; les 12 mares restants i el pare consideren que aquest desequilibri en les tasques domèstiques és una injustícia i que és un dels factors més importants de transmissió del sexisme, però que no aconsegueixen resoldre aquest problema de logística.

1.3. Educació i continuïtat del sexisme

Entre les diverses entrevistes, hi apareix la dificultat de visualitzar el vincle entre el sexisme en l’educació i el sexisme en el món de les persones adultes.

Sis persones, en aquest cas 6 dones, reconeixen situacions sexistes en el món de les persones adultes, i esmenten la bretxa salarial, la violència de gènere, l’homofòbia, la pressió sobre les dones en relació amb la conciliació laboral i la discriminació en el món laboral, però alhora tenen dificultats per enllaçar aquestes situacions sexistes amb els inputs sexistes en la infància. Per a aquestes mares, els materials dividits per sexes, com ara joguines o roba, són poc importants o bé responen simplement als desitjos del nen o nena. De la mateixa manera, aquestes mares consideren que els comentaris sexistes no marquen les criatures. El sexisme d’aquests inputs és fortament minimitzat, i no aconsegueixen concebre el vincle que tenen amb el sexisme que, per una altra banda, denuncien clarament en el món dels adults. Aquestes mares posen l’accent en la importància de lluitar pels drets i les llibertats de les dones, per reduir la bretxa salarial i condemnar durament els homes abusius; però no porten l’anàlisi prou enllà per poder identificar les arrels d’aquestes discriminacions.

1.4. Com més a prop de la violència de gènere, més atenció presten als detalls

Entre les persones que més insisteixen en la importància del que altres persones anomenen *detalls*, com per exemple colors, llenguatge, comentaris o roba, hi trobem:

- 1 dona que treballa en un centre d’acollida de dones maltractades,
- 1 dona que organitza tallers sobre masculisme per a adolescents,
- 1 dona que ha patit personalment la violència de l’exparella,
- 1 dona abusada sexualment per un parent,
- 1 dona que és mare d’un menor transsexual,

- 2 dones lesbianes, i
- 2 dones que han viscut grans dificultats en el moment de separar-se de la parella, per la pressió social que han patit quant a la custòdia de les criatures, pressió de l'entorn per assumir-ne la quasi totalitat.

Què ens mostra això? Que les persones que coneixen de prop la violència de gènere, per temes laborals o personals, són les que més emfatitzen la importància dels inputs materials –com la roba, les joguines, els contes o els dibuixos animats– o els inputs invisibles –com poden ser els comentaris o el llenguatge no verbal–. D'altra banda, les persones que afirmen que aquests inputs són detalls poc importants, que pensen que les històries i les pel·lícules no influeixen en absolut en el masclisme, sense excepció són persones que no treballen en aquesta àrea i que declaren no haver viscut mai un episodi significatiu relacionat amb el gènere.¹ Això pot semblar obvi o innecessari d'assenyalar, però no ho és. Per resumir-ho d'una manera directa i brusca, podem dir que les persones que més dominen el tema de la violència de gènere consideren que els detalls són molt importants, i les que consideren que són només detalls sense importància són les que no coneixen el tema. Per descomptat, aquesta frase provocativa podria ser matisada i contrastada, i per descomptat que podrem trobar moltes excepcions, especialment en la primera categoria, perquè sens dubte hi ha moltes persones que no tenen una relació íntima o personal amb la violència de gènere i, tot i així, presten molta atenció a aquests detalls. Però, malgrat tots els matisos que hi podríem afegir, l'anàlisi de les entrevistes és explícita, i mostra que el que pot semblar superficial, per utilitzar una paraula que surt en moltes entrevistes, realment no ho és.

1.5. Les emocions

- De les 56 persones entrevistades, només 10 (8 dones i 2 homes) parlen espontàniament de la importància de les emocions en el sexisme i en l'educació de les criatures en general. Aquestes 10 persones adultes insisteixen en la centralitat de la repressió de certes emocions segons el sexe de la criatura i indiquen el vincle que hi ha entre emocions, desenvolupament de la persona i rols de gènere. Consideren que el problema real rau en aquesta gestió diferenciada de les emocions segons el sexe i que tots els altres aspectes –rols, confiança en si mateix, assertivitat, sexisme en les joguines o històries, entre d'altres– deriven d'aquesta diferenciació i la reforcen. No es pot establir cap correlació entre la importància donada a les emocions i altres factors, com el nombre de criatures, l'edat i el sexe, el nivell d'estudis o l'àmbit professional d'aquestes persones adultes. En canvi, es pot establir una forta correlació amb el nivell d'informació i l'interès per les qüestions de gènere, ja que aquestes 10 persones adultes llegeixen llibres, blogs o pàgines de Facebook sobre el sexisme. Es pot establir una correlació menys forta amb el tipus d'educació escollit, ja que d'aquestes 10 persones 5 han inscrit els seus fills o filles en escoles d'educació lliure, 1 ha practicat el *homeschooling* fins fa molt poc i 2 han decidit no portar la seva criatura petita a la guarderia fins als dos anys. Recordem, però, que aquestes xifres no tenen cap valor, atès el nombre tan reduït de participants.

¹ Tot i que ens podem trobar davant de casos de negació de la violència viscuda.

- Quatre persones entrevistades, 3 dones i 1 home, també reconeixen el vincle entre el sexisme i les emocions, però no d'una manera espontània, ja que només en parlen a petició de la investigadora. No s'ha pogut establir cap correlació entre aquestes quatre persones adultes i els altres factors.
- Les 42 persones restants entrevistades no estableixen cap vincle entre el sexisme i les emocions, ni tan sols quan la investigadora els fa la pregunta i els posa alguns exemples. Entre aquestes 42 persones adultes no es pot establir cap correlació amb altres factors com el nombre, l'edat i el sexe de les seves criatures, el nivell d'estudis o la professió que tenen, el tipus d'escola a què porten les seves criatures –14 han optat per una pedagogia lliure o d'educació viva, 1 pel *homeschooling*, 1 per una escola que segrega per sexes i 26 per una escola pública– o el nivell d'interès i d'informació sobre el tema del gènere.

Aquestes xifres demostren que, si es vol avançar contra el sexisme, és molt necessari posar les necessitats emocionals i afectives al centre de la reflexió. Massa persones adultes no presten prou atenció a l'educació emocional diferenciada segons el sexe i les conseqüències que se'n deriven, i fins i tot els costa adonar-se de la connexió entre el sexisme i les emocions quan se'ls explica. Per tant, és important fer el treball amb les famílies, en els tallers, a l'escola o en l'àmbit que es pugui, a partir de les necessitats emocionals, pròpies i de les criatures, i empènyer-les a observar les diferències que, inconscientment i involuntàriament, estableixen les persones adultes al voltant de les emocions de noies i nois.

1.6. Manca de visió global de la feina que s'ha de fer en societat

Una de les dades que han aparegut de manera flagrant és que moltes famílies reflexionen sobre el sexisme d'una manera individualista, ja que pensen en la seva pròpia filla, per exemple en si adoptarà aquest model o no, si sabrà triar un bon marit, entre d'altres qüestions. Com si la feina conjunta que hem de fer com a societat no els importés gaire, com si el problema del masclisme en la societat no fos responsabilitat seva. La violència de gènere, per exemple, es considera un tema de preocupació personal, però que no demana la implicació de tothom com a societat. L'actitud generalitzada, entre les persones adultes entrevistades, és que cada família ha de vetllar per les seves criatures, però que més enllà de la família no s'hi pot fer res.

1.7. Rebuig a la paraula *feminisme*

Entre les 56 persones que hem entrevistat, només 9 –i totes dones– s'han declarat feministes. Les altres persones han mostrat un rebuig, de vegades molt pronunciat, per la paraula o el concepte de *feminisme*, fins i tot quan denuncien el sexisme i reclamen la igualtat. El rebuig es basa, en gran part, en aquestes idees:

- el feminisme pot comportar la masculinització de les dones,
- el feminisme pot fomentar l'odi cap als homes,
- el feminisme podria ser l'equivalent del masclisme,

- el feminisme pot portar a esborrar la diversitat i a produir només subjectes neutres,
- el feminisme pot imposar la ideologia per damunt del respecte a les persones i per damunt de les individualitats, i
- el feminisme pot estar massa polititzat.

Aquest rebuig ens mostra que, si volem treballar amb les famílies, hem d'anar amb compte amb la paraula *feminisme*, ja que pot provocar rebuig a les activitats programades, com ara els tallers o els grups de discussió, o fins i tot rebuig a la informació sobre el tema, com ara llibres, dades o conferències.

2. Consideracions sobre el gènere

2.1. Diferència de gènere: noies i nois

La totalitat de les persones entrevistades considera que hi ha diferències universals i fonamentals entre els nois i les noies. El constructivisme té molt poc pes en les entrevistes, ja que només 2 mares han plantejat dubtes pel que fa aquest tema. S'observa la preponderància de les explicacions biologicistes, que justifiquen les diferències de gènere partint dels cromosomes, els gens, però sobretot en les hormones.

a. Fins i tot persones que es declaren feministes, les que tenen un discurs sobre el gènere fluid, o les que distingeixen entre el gènere imposat i el gènere sentit, tenen raonaments que apel·len a la biologia, la genètica i les hormones. A tall d'exemple, una mare d'un nen d'un any, que s'identificava com a feminista, ens parlava al principi de la entrevista del gènere sentit, i ens explicava aquesta anècdota:

«Quan el meu fill era petit... dic petit perquè ara ja no, perquè ara ja és molt visible que és un home, com a gènere estàndard vull dir, en el sentit que tothom entén... Però volia dir que quan era petit i la gent ens preguntava si era nen o nena, nosaltres contestàvem: “No ho sabem encara; com que no parla, no ens ho ha pogut dir. Però té una tita, si li interessa”. La gent es quedava de pasta de moniato!».

Però, pocs minuts més tard, la mateixa mare deia, dels nens, que se senten naturalment atrets per les pilotes, i apel·lava a la genètica per explicar aquesta tendència masculina a córrer darrere d'un objecte rodó.

b. Entre les persones entrevistades, n'hem trobat 6 per a les quals la maternitat o paternitat ha suposat una confrontació amb la seva visió de gènere i un retorn a les explicacions biologicistes. El naixement de la primera criatura provoca un procés similar en els 6 casos, de 5 dones i 1 home:

- Abans de la maternitat o paternitat, es consideraven feministes 4 dones i 1 home, o «feminista no, però per la igualtat sí» 1 dona. Tenien una visió més aviat constructivista, i consideraven que els comportaments de gènere són més atribuïbles a l'educació que no pas a la biologia.
- A partir del naixement de la criatura, se sorprenen d'observar que actuen amb patrons de gènere.
- Convençuts de proporcionar a les criatures una educació totalment lliure de sexisme, les seves teories constructivistes comencen a trontollar, i a poc a poc es decanten per les explicacions biologicistes, pels gens i les hormones, i essencialistes, basades en les energies masculina i femenina.

- Quan se'ls pregunta sobre la possible influència de la societat en el desenvolupament de patrons de gènere, contesten que és un factor mínim, ja que el que compta són els pares i les mares.
- Consideren que el seu propi procés intern, és a dir, l'acceptació de la realitat biològica després d'anys de convenciment constructivista, és la prova irrefutable que les diferències de gènere són naturals.

Per tant, veiem que en aquests casos la paternitat i la maternitat no comporten un canvi positiu en la perspectiva de gènere, sinó més aviat al contrari: un retorn a les explicacions biologicistes, i amb molta força, ja que ara es consideren persones expertes en el tema, i afirmen que «ja conec aquestes teories feministes», i la seva visió biologicista queda reforçada pel seu propi procés i tanca la porta a la formulació de dubtes.

c. Finalment, la majoria de les persones entrevistades considera que les diferències de gènere no són només físiques –citen la força, l'agilitat, la velocitat, el dinamisme, el moviment, la impulsivitat, l'agressivitat i la libidinositat–, sinó que també són intel·lectuals i emocionals –citen la diferència entre cervells, la maduració cognitiva, el llenguatge, l'empatia, la sensibilitat, la delicadesa, la tranquil·litat, la cura, la perversió –allò de «les nenes són més retorçades»–, la dependència afectiva, la superficialitat i la inestabilitat emocional. Consideren que és inadmissible que aquestes diferències donin lloc a discriminacions, però que no poden ser negades. Per exemple:

«Les dones hem de demostrar que som tan bones com els homes. Perquè les dones tenim més empatia que els homes, aleshores a la feina la gent ens demana molt més, hem de fer favors. I si és massa per a les dones, i comencen a posar límits, doncs la gent s'ho pren malament! Mentre que, si un home posa límits, tothom ho troba normal». (Isabel)

Per a aquesta mare, hi ha injustícia en el tracte i discriminació laboral. Però aquesta injustícia es basa en una diferència de gènere que és natural. El desequilibri en la càrrega de treball és a causa d'una explotació exagerada d'una diferència innata: l'empatia de les dones.

d. De fet, observem grans contradiccions en tots els discursos. Si en alguns moments es parteixen de la base de les explicacions biològiques, en altres s'adonen de la debilitat del seu propi discurs, sobretot quan arriben a verbalitzar casos propers que no corresponen a aquestes explicacions. Així, gràcies a les preguntes i a la discussió, arriben a plantejar prou excepcions observades en el seu entorn, i s'adonen de la vulnerabilitat de les explicacions biològiques.

e. Si volem apropar-nos a les famílies per treballar la coeducació, sembla que no podem partir d'un punt de vista constructivista, ja que aquests plantejaments els semblen massa ideològics i allunyats de la realitat. Es recomana no negar d'entrada les teories biologicistes, per tal de no provocar un bloqueig en la discussió o un rebuig al discurs de la formadora. És aconsellable escoltar aquestes teories, que puguin ser formulades en veu alta; a continuació, la discussió i les preguntes personals, del tipus «els teus fills i filles són així també?», permeten verbalitzar diverses excepcions del seu propi entorn, que contrasten amb el discurs integrat i repetit, fins que es pot obrir la reflexió i el debat intern. A partir d'aquí, la conversació en grup pot aportar nombrosos elements que contrasten el pes de la biologia en la representació col·lectiva. Després de la discussió, es recomana aportar estudis de

psicologia, sociologia, antropologia i neurobiologia que demostrin els processos de la socialització de gènere i que desmuntin nombrosos mites, ja que les famílies aprecien molt poder basar el seu procés de canvi de perspectiva en dades científiques.

2.2. La identitat de gènere i la polaritat masculí/femení

a. El benestar de les criatures és un dels punts que ha sortit en la majoria de les entrevistes a les famílies, en 44 entrevistes de 56. Per a 38 famílies aquest benestar representa trobar-se bé com a dona o com a home. Opinen que la identitat de gènere és una condició indispensable per al benestar general de qualsevol persona, inclosa la mainada des de ben petita, ja que les criatures s'han de sentir nen o nena per poder créixer. Aquest paradigma inclou, per a 21 persones, consideracions sobre unes energies femenina i masculina. En altres paraules, el masculí i el femení són unes essències que serveixen de valoració de cada sexe a fi d'aconseguir el desenvolupament complet de la persona i el seu benestar.

b. La identitat de gènere és també, per a aquestes persones adultes, la condició per a les relacions pacífiques entre sexes. En els seus discursos, un nen necessita sentir-se plenament nen o fins i tot home per poder relacionar-se bé amb les nenes. Mentre no tingui la seva identitat de gènere solidificada, només podrà buscar conflictes amb les nenes, perquè li serveixen de pol oposat per construir la seva identitat en oposició a l'altra. Per tant, opinen que no és negatiu subratllar constantment la masculinitat dels nens i la feminitat de les nenes amb comentaris com «Oh, que fort que ets, quin homenet!» o bé permetent que les criatures tinguin comportaments de gènere, i esmenten l'agressivitat per als nens i el maquillatge per a les nenes. En algunes famílies, aquest reforçament de gènere es produeix tant per a les nenes com per als nens; però en moltes famílies hi ha un desfasament, perquè els atributs excessivament femenins estan mal vistos fins i tot per a les nenes. En aquestes famílies, els comportaments femenins –citen el maquillatge, les sabates de taló, la roba rosa i el postu-reig– es toleren per a les nenes si bé no se les anima a comportar-se així, mentre que els comportaments masculins –citen el moviment, la roba molt masculina, el futbol, el fet de prendre riscos– són comportaments que sí que s'animen en els nens. De fet, això queda reflectit en el fet que aquesta identitat de gènere se subratlla molt més per als nens que per a les nenes, i que les expressions «Quin homenet!», «Quin tio!», «Quin home!», «Quin *machote*» no troben un equivalent per a les nenes.

c. Per tant, la majoria de les famílies entrevistades, fins i tot les més interessades a avançar contra el sexisme, desitgen aquesta incorporació de la identitat de gènere i rebutgen la ideologia de desfer el gènere. No volen, però, qualsevol masculinitat o feminitat. Encara que no esmentin les *noves masculinitats* –només 1 entrevista fa referència a aquest concepte–, consideren que la identitat de gènere no ha d'anar acompanyada de jerarquia entre sexes. En els seus discursos, afirmen que s'han de suprimir les discriminacions i la violència, però no el gènere.

d. Aquestes concepcions no inclouen, però, un rebuig a la transsexualitat, a l'homosexualitat o a d'altres maneres de ser, sentir i desitjar. Set dones entrevistades consideren, per exemple, que és important sentir-se femenina per sentir-se bé amb el propi cos, però que

aquesta necessitat no té un vincle directe amb el cos físic. En el seu discurs afirmen que una persona pot sentir-se femenina i pot necessitar explorar al màxim aquesta feminitat, tot i haver nascut amb genitals masculins. El que és important és tenir una identitat de gènere, tant si coincideix amb el sexe fisiològic com si no ho fa. Veiem doncs que, si bé les nocions de feminitat i masculinitat són importants per a moltes famílies, no podem interpretar aquest fet com un rebuig a la transsexualitat o als transgèneres. Aquesta importància dels conceptes de *feminitat* i *masculinitat* tampoc no reflecteix automàticament concepcions binàries, ja que diverses persones que insisteixen molt en aquestes energies, alhora insisteixen en la possibilitat de barrejar-les o acumular-les. A més, subratllen que hi ha diverses maneres de ser home i diverses maneres de ser dona. Subratllen, igualment, que cada dona construeix la seva pròpia feminitat, i no només segons els patrons culturals, sinó també en funció de les seves ganes d'apropiar-se o no dels atributs associats culturalment a la feminitat.

e. Per a 6 dones, el concepte de *feminitat* pot ser recuperat i reapropriat per esdevenir una eina d'apoderament, que passaria per diverses vies:

- 1) Reapropiació del cos i de la sexualitat, exploració del plaer propi, autoconeixement ginecològic.
- 2) Creació d'un vincle entre dones a partir d'una empatia universal –independentment de l'edat, la cultura, la llengua o la classe socioeconòmica– basada en les particularitats físiques, com ara menstruacions i embarassos, però també en les diverses preocupacions que són compartides universalment, com ara la violència física i sexual, la conciliació laboral i d'altres.

En aquestes concepcions, l'apoderament de les dones abraça el concepte de *feminitat*, però no percebut com un conjunt de patrons culturals imposats i limitadors, sinó al contrari, com una eina que permet la reapropiació i la resignificació d'aquests gestos, actituds i símbols. Diverses dones expliquen, per exemple, que en el passat van rebutjar aquesta feminitat, que consideraven una opressió, però que passats alguns anys l'han recuperada com una eina d'acceptació del seu cos, d'exploració de la seva sexualitat i de solidarització amb les altres dones. La feminitat es pot transformar i resignificar, i passar de ser un conjunt d'atributs culturalment imposats i limitadors, a ser una eina d'apoderament. Aquesta resignificació del concepte de *feminitat* s'opera en diversos casos al mateix temps que es pren consciència del sexisme que l'envolta, i després d'una modificació en l'estructura familiar, com ara una separació o pel desig de tornar a treballar després d'anys dedicats a les criatures. Aquestes dones que han recuperat a la seva manera el concepte de *feminitat* també consideren, sense haver sentit a parlar de les noves masculinitats, que és necessària la mateixa transformació en el concepte de *masculinitat*, perquè els homes «puguin sentir-se bé com a homes, amb el seu cos d'home». Però subratllen que revalorar els homes i les dones a través d'aquests conceptes de *feminitat* i de *masculinitat* no ha de comportar ni rols de gènere ni desigualtats, ja que només implica una relació amb el propi cos, amb la sensualitat i la sexualitat pròpies.

f. Per a algunes persones entrevistades, els conceptes de *masculí* i *femení* són antitètics, incompatibles, no es poden acumular, i com més tirem cap a un més ens allunyem de l'altre. És per això que no volen que la seva criatura adopti cap qualitat atribuïda a l'altre sexe, i

sobre aquest fet 10 mares consideren que si un nen jugués amb nines es tornaria massa curós, perdria la virilitat i per tant seria menys home, i això el podria convertir en homosexual. Però altres persones pensen, ben al contrari, que masculinitat i feminitat es poden mesclar per obtenir una barreja harmoniosa. A més, 6 persones adultes, 5 dones i 1 home, consideren que es poden acumular sense posar en perill la identitat de gènere, i declaren que no només aquesta suma és possible, sinó que és el que desitgen per als seus infants, tant nens com nenes. Com a exemples, diuen que volen que la seva filla sigui valenta, forta i determinada personalment i professionalment –qualitats que atribueixen a la polaritat masculina– sense perdre la seva sensibilitat, delicadesa i cos femení; diuen que volen que el seu fill continuï amb certs valors que consideren masculins, com la força física i la valentia, però que també aprengui a desenvolupar la sensibilitat, la cura, l'empatia i l'expressió dels sentiments –qualitats que consideren femenines–. Aquestes barreges o sumes són vistes molt positivament per aquestes persones adultes, però fins i tot el fet de verbalitzar-ho, d'una manera complexa i en veu alta, no aconsegueix desmuntar la idea de la polaritat masculí/femení, i afirmen que un nen té tota la capacitat de ser sensible, si bé continuen associant la sensibilitat a la feminitat, i la feminitat a les noies.

g. Així doncs, tot i que hem de seguir qüestionant constantment els conceptes de *feminitat* i *masculinitat* per fugir de qualsevol naturalització, no podem rebutjar-los d'entrada i considerar que són només eines del sexisme. Hem de tenir en compte aquests matisos, i reconèixer la importància que tenen aquests conceptes per a moltes famílies, ja que són viscuts com a formes d'apoderament i d'assertivitat, viscuts com una relació d'acceptació i de tendresa cap al propi cos.

3. Punts d'inflexió

Al llarg del recorregut vital, quins són els esdeveniments que més han marcat els pares i mares en el seu posicionament enfront del sexisme?

a. Referents familiars

Quan expliquen la seva història i la seva infància, 7 dones esmenten figures importants de la seva família que han influït en la visió del gènere que tenen. En tots els casos es tracta de la mare o de l'àvia, però també hi trobem la figura d'un avi i fins i tot d'un germà petit. Expliquen que hi pensen sovint quan es troben en situacions difícils de la vida. Aquestes figures les han marcat, no només per la relació directa, sinó també pels comentaris familiars que suscitaven regularment. Fins i tot hi ha casos d'influències fortes en què l'entrevistada no ha conegut personalment aquella persona de la família. No obstant això, aquestes persones reconeixen que no parlen gairebé mai a les seves criatures d'aquestes figures familiars que les han marcat tant. Després d'haver verbalitzat aquesta contradicció gràcies a l'entrevista, declaren voler-ne parlar més a partir d'aleshores. És cabdal, doncs, discutir en grup sobre els referents familiars que han marcat cadascú, negativament però sobretot positivament, per fer aflorar els records, viscuts personalment o explicats, i que els puguin transmetre als seus fills i filles. En efecte, aquests relats serveixen no només de font d'inspiració, sinó també d'aprovació indirecta de la transgressió de les normes, tal com ho mostren els exemples que trobareu en la guia per a famílies.

b. El contrast

Quatre persones, 2 dones i 2 homes, esmenten el contrast com a element determinant en la seva visió actual, o bé el contrast entre la família propera i la família extensa, o bé el contrast entre la família i la resta de la societat, o bé les contradiccions en una mateixa persona, les contradiccions entre el discurs i els actes de la mare, per exemple. Aquest contrast i aquestes contradiccions els van permetre qüestionar les normes o les situacions, i van provocar la reflexió i la presa de consciència del sexisme que hi ha al seu voltant. Així, les contradiccions i la dissonància cognitiva no constitueixen elements negatius, sinó que, ben al contrari, permeten l'obertura de bretxes que, de retruc, provoquen la reflexió.

c. Independitzar-se

Un pare esmenta el moment de viure sol com a determinant en la seva visió de gènere. A partir del moment en què va haver d'encarregar-se sol de totes les tasques de casa, va començar el seu procés de revisió interna, cosa que el va portar a adoptar una actitud que podem qualificar de feminista. Per a aquell home, és bo que els nois visquin una temporada sols, perquè viure un moment d'autonomia entre la convivència amb els pares i la convivèn-

cia en parella és un aprenentatge fonamental per als nois que permetria un progrés considerable cap a la igualtat de gènere.

d. El naixement d'una nena

Per a 4 persones, 3 dones i 1 home, el punt d'inflexió en la seva visió de gènere va ser el naixement d'una filla. En aquell moment, es van adonar del sexisme que encara és present en la societat, perquè el rebutjaven per a la seva pròpia filla. Dues d'aquestes mares ja tenien fills mascles, 1 fill una i 2 fills l'altra, abans de parir una filla, però reconeixen que no s'havien adonat del sexisme fins que no va néixer la filla.

e. La separació

Quatre mares esmenten la separació com el punt d'inflexió. Tres es van arribar a separar; la quarta no, però els dubtes que va tenir la van fer reflexionar sobre les desigualtats que la seva situació comportava. Durant el procés de separació, s'adonen dels rols que han assumit en la parella, amb la casa i amb les criatures; del contrast entre els recorreguts professionals, ja que la parella té feina estable i ella no; de la càrrega mental i emocional que han assumit com a mares. Aquella situació difícil és un dels moments clau que les va fer adonar-se del sexisme, de com l'havien integrat personalment, i això és el que els permet modificar la seva visió del gènere i la seva manera d'enfocar l'educació de les criatures.

f. L'homosexualitat

Dues mares esmenten la seva homosexualitat com l'element més determinant en la seva visió de gènere:

«Sempre he sigut feminista. El fet de ser lesbiana influeix. [...] Si ets hetero, no veus la desigualtat. Perquè, si ets hetero, la desigualtat és part de la teva vida. Però, si ets lesbiana, te n'adones. Nosaltres xoquem constantment contra el mur de la incomprensió».

g. La transsexualitat, viscuda de prop o no

Quatre mares esmenten la transsexualitat com un element decisiu en la seva reflexió al voltant del gènere i del sexisme. Una d'aquestes és mare d'una nena trans, i el procés de trànsit de la filla li va permetre qüestionar el binarisme i el sistema de gènere.

Les altres 3 mares van quedar impactades per un documental sobre la transsexualitat.² Comenten haver-se quedat sobtades de la quantitat d'estereotips que es mostraven en aquell documental, un xoc que les va portar a una reflexió interna sobre la construcció del gènere, i a preguntar-se si aquesta binaritat i aquests estereotips tan marcats no deuen ser un dels factors de la transsexualitat. S'ha d'insistir en el fet que aquestes 3 mares no tenien un discurs de judici cap a les famílies de menors trans, i afirmaven que admiraven la valentia d'aquestes famílies. Tampoc no negaven la realitat de la transsexualitat, i es mostraven sorpreses per l'autobús transfòbic que circula per Espanya. Ara bé, la visió del documental les va fer adonar-se de la força dels estereotips, fins i tot en entorns en què no sospitaven que això es pogués donar.

² Documental *Trànsit* de TV3, 31/07/2016.

«En el documental *Trànsit* hi ha alguna cosa que em molesta. Sovint, els pares dels nens trans, en aquest documental, quan expliquen el camí dels seus fills, l'expliquen amb tants estereotips que jo flipo. I em pregunto: “Per què aquesta persona té la sensació que la seva filla no és una nena perquè li agrada jugar a futbol?”. Jo penso... i no jutjo, eh?, però penso que... Això em va almar. Em pregunto si no hi ha un vincle. Els nens miren tot l'estona els seus pares, tenen una necessitat tremenda de ser acceptats... Llavors si un nen té una necessitat que no quadra amb els estereotips dels pares, doncs... això pot anar cap a qualsevol banda. I una de les vies és rebutjar una part i anar cap a l'altra. I jo no dic que sigui tota l'explicació, no nego que pugui haver-hi una part biològica, però això em preocupa molt».

h. Discriminació en l'àmbit laboral

Per a 3 mares, el fet d'haver viscut una discriminació a la feina –en els 3 casos abans de tenir criatures i en 2 casos per part d'altres dones– va ser un punt d'inflexió en la seva visió de gènere. A partir d'aquell fet es van començar a replantejar el sistema, i aquest esdeveniment és present en la seva reflexió sobre l'educació de les seves criatures.

i. Treball vinculat al gènere

Evidentment, treballar directament amb qüestions de gènere és un factor determinant. Així, 2 mares expliquen que van començar realment a canviar de perspectiva quan van començar a treballar amb dones maltractades o en tallers per a adolescents.

j. Recorregut feminista i relació amb els homes

Tres dones expliquen que van esdevenir dones guerreres, tal com elles s'autodescriuen,³ és a dir, dones molt independents en l'àmbit material però també en l'afectiu, a partir d'una relació de parella amb un home. Després van descobrir el plaer de deixar-se portar i de deixar-se consentir, i la necessitat de poder delegar i de no haver de fer-ho tot. Aquell moment de la seva vida va ser un punt d'inflexió que va transformar la seva manera de considerar-se dona, un retorn a la feminitat, i va transformar la seva relació amb els homes amb l'acceptació d'un intercanvi afectiu. Expliquen que aquell canvi de perspectiva les influeix ara molt en l'educació de les criatures, perquè accepten més els atributs considerats femenins, tant per a les nenes com per als nens. Diuen que poden relativitzar i acceptar molt bé certs materials –com ara roba molt femenina, Barbies o maquillatge– per a les seves filles gràcies a aquest retorn a la feminitat, però també certes actituds femenines en els seus fills –com ara sensibilitat, demostracions afectives o mirar dibuixos animats «de noies»– ja que ha canviat la concepció que tenien de les necessitats afectives i emocionals.

³ Dues dones ho atribueixen al fet de ser l'única noia entre uns quants germans; la tercera ho atribueix al fet d'haver crescut únicament entre noies, ja que el pare va morir quan era petita.

4. Vies d'informació

Destaquem dos grups quant a vies informatives per a les famílies. D'una banda, els mitjans impersonals, com ara xarxes socials, blogs, televisió, ràdio, xerrades, llibres i diaris, i de l'altra, les vies personals com ara la discussió amb la parella, les amistats, la família o l'escola.

4.1. Xarxes socials, mitjans de comunicació i xerrades

Les xarxes socials sembla que són una de les vies d'informació més preponderants entre les famílies. Facebook ocupa el primer lloc, ja que 12 persones, 11 dones i 1 home, citen espontàniament aquesta via d'informació com a eina potent de conscienciació. Aquest fet els provoca, aleshores, un sentiment ambivalent enfront de les xarxes; d'un costat, les valoren molt positivament per a elles mateixes, però de l'altre, negativament per a les seves criatures, ja que consideren que és una de les primeres vies de transmissió del sexisme entre adolescents.

Les persones adultes que citen espontàniament Facebook com a eina de conscienciació expliquen que aprecien molt el fet de rebre informació sense haver-la de buscar, ja que no sabrien on cercar-la. Hi troben tests per analitzar pel·lícules, consells per fer llistes de regals amb consciència, descripcions curtes de frases sexistes, vídeos impactants per la curta durada i pel to irònic. En la seva opinió, la clau és que a Facebook hi troben consells curts i que poden aplicar directament. Insisteixen que aquests missatges els sobten sempre en un primer moment, però que aquest xoc és justament el que els empeny a reflexionar en un segon moment posterior. Subratllen també l'eficàcia de poder transformar el seu comportament pas a pas.

A banda de Facebook, quines són les vies d'informació impersonals que citen espontàniament les persones entrevistades?

Facebook: 12 persones, 11 dones i 1 home; no hi ha cap correlació amb el nombre de criatures, el sexe o l'edat d'aquestes; 4 dones de les 11 no treballen fora de casa; 4 dones i 1 home tenen una feina que implica l'ús de l'ordinador bona part del dia.

Llibres: 5 persones, 3 dones i 2 homes, expliquen que han llegit llibres que els han obert la perspectiva de gènere, però mai en relació amb l'educació. Entre els autors citats hi ha John Irving i Laura Gutman, i mencionen llibres feministes; no hi ha cap correlació amb el nombre de criatures, el sexe o l'edat d'aquestes; hi ha correlació amb feminisme o homosexualitat.

Conferències i xerrades: 4 persones, les 4 dones, han assistit a conferències o xerrades que les van impactar, 3 en el marc de la feina i 1 en relació amb el procés trans de la seva filla; no hi ha cap correlació amb el nombre de criatures, el sexe o l'edat d'aquestes.

Ràdio: 4 persones, 2 dones i 2 homes, esmenten la ràdio quan parlen de la bretxa salarial, de la violència de gènere i de l'autobús transfòbic.

Whatsapp: 3 dones, amb cap correlació amb el nombre de criatures, el sexe o l'edat d'aquestes, expliquen que reben de tant en tant missatges per Whatsapp amb fotos i vídeos sobre la temàtica del sexisme.

Blogs: 2 dones declaren que segueixen regularment uns blogs, amb articles i vídeos, que no estan dedicats exclusivament al sexisme, però sí que integren de tant en tant articles sobre aquesta temàtica. No hi ha cap correlació amb el nombre de criatures, el sexe o l'edat d'aquestes.

Televisió: 2 persones, 1 dona i 1 home, declaren que van quedar impactades per diversos programes televisius que tractaven temes sobre la invisibilitat de les dones en la història i les ciències. No hi ha cap correlació amb el nombre de criatures, el sexe o l'edat d'aquestes.

Diari: 2 dones esmenten articles d'opinió sobre la invisibilitat de les dones en la ciència.

Diverses persones, 15 en total –12 dones i 3 homes–, consideren que avui dia es parla cada vegada més del gènere, del sexisme, de l'homosexualitat i de la transsexualitat en els mitjans de comunicació, les xarxes socials i la publicitat. Consideren que és molt positiu, no només per crear un debat en la societat, sinó també per normalitzar certes actituds, orientacions i opcions. Insisteixen en la importància de multiplicar aquesta transmissió de diverses maneres, és a dir, citant les seves paraules, la via informativa però també la provocativa –sobretot en la publicitat i en els vídeos virals–, visual, sonora, humorística, política, etc.

4.2. Vies personals

Analitzem aquí les vies personals d'informació sobre la temàtica del sexisme, és a dir, les discussions amb la parella, les amistats, la família, els col·legues o l'escola. Bàsicament observem que hi falta discussió, i mostrem la importància d'obrir espais de diàleg entre famílies.

4.2.1. Falta de discussió

a. Escola: 12 persones, 11 dones i 1 home, esmenten converses sobre el gènere amb el personal de l'escola, sobretot en discussions personals. Les converses privades, entre alguns mestres i la família, sembla que tenen molta influència en les famílies. Així doncs, és important que el professorat estigui format en perspectiva de gènere, no només per a la pràctica a l'aula sinó també perquè sembla que és el factor que més influència té en les famílies. En canvi, pares i mares es mostren molt refractaris a directives generals per part

de l'escola, que interpreten com la imposició d'una ideologia que no té en compte ni la particularitat de cada infant ni la situació concreta de cada família. Per exemple, en diverses entrevistes s'ha fet referència al «dia sense pilota» que algunes escoles han implantat per frenar la predominança del futbol, transmissor de masclisme i de violència. Algunes famílies se n'alegraven, perquè la seva criatura estava constantment discriminada a l'hora del pati; però d'altres, les criatures de les quals juguen a futbol, s'han mostrat indignades i denunciaven la imposició de la ideologia feminista. En canvi, les converses personals amb les famílies, que reconeixen la situació particular de cada criatura, semblen molt més eficaces per apropar-les a la coeducació.

b. Parella: Només 10 persones, 8 dones i 2 homes, diuen que parlen del sexisme amb la seva parella, i no gaire sovint. La resta considera que no necessiten parlar-ne perquè en pensen el mateix.

c. Col·legues: 6 persones, 5 dones i 1 home, diuen que parlen del sexisme amb col·legues de la feina. De fet, 2 dones tenen una feina directament relacionada amb el gènere. La resta prefereix no parlar-ne per no crear conflictes.

d. Amistats: Només 4 dones parlen de sexisme amb les amistats, amistats femenines. Les 4 són feministes i 2 són parella lesbiana. La resta considera que no necessiten parlar-ne perquè pensen igual, o que val més no fer-ho per no crear conflictes.

e. Cercle de dones: Només 1 dona discuteix sobre el sexisme en un cercle de dones:

«Fa poc, em vaig adonar que hi ha una identitat de gènere, és a dir, alguna cosa que ens fa iguals entre nosaltres i diferents dels homes. I això ho vaig entendre fa poc. Perquè abans no ho creia. Sempre he sigut més amiga dels homes que de les dones. Pensava que amb el meu marit i els meus amics homes podia compartir moltes coses. I em vaig adonar que sí, que podem compartir moltes coses, però que n'hi ha que només les dones podem entendre. Això ho vaig entendre amb el cercle de dones. Em vaig adonar que hi ha temes comuns i que podem entendre'ns de manera universal. I que ens podem donar suport en diferents temes. Temes corporals, maternitat, però també sobre emocions. I també sobre situacions, contextos que vivim i que ens venen donats per la societat. Hi ha situacions que vivim, que són comunes, i que una altra dona pot entendre molt bé: pel que fa a la feina, com equilibrar-ho tot, el cicle menstrual, la parella, les emocions... I no sé si té res a veure amb el gènere, o si és femení, si es tracta d'una particularitat femenina. Perquè crec que tots tenim parts femenines i masculines. Però crec que és comú a tots els que se senten dona, independentment del cos. Però hi ha alguna cosa que compartim, alguna cosa que ens apropa. El primer dia del cercle de dones només hi anava a veure què era. I em va despertar moltes coses, vaig descobrir moltes coses. I em va unir a aquestes dones d'una manera especial. La majoria, a la vida real, no podrien ser amigues meves. Però en canvi em vaig sentir a prop seu. Perquè crec que hem perdut el sentit de la comunitat; abans vivíem molt més amb altres dones. Hi havia un coneixement popular que es transmetia entre dones i ara s'ha perdut. Hem perdut aquesta comunitat. Hem guanyat altres coses, però hem perdut això. I aquí, en aquests cercles, el que vaig descobrir és, per exemple, la ginecologia d'una altra manera. Només coneixia la ginecologia freda, amb algú que et posa la mà allà a baix, sense explicar-te res, sense transmissió de coneixement, d'una manera que, de fet, és

bastant violenta. Quan n'ets conscient, veus la violència que s'hi amaga. Quan no n'ets conscient, no hi veus la violència. El que em sorprèn és que no hi ha transmissió de coneixement. Fa poc, vaig anar a una ginecòloga que té una altra mirada, i per primera vegada em va donar un mirall, em va ensenyar, em va explicar el meu propi cos. Potser hauria d'haver estat la mare qui hauria hagut de fer això, no ho sé. [...] Crec que primer hem de ser conscients. Hem assumit tant aquest rol de dona que ja no en som conscients. Per tant, primer ha de ser una feina de consciència, individual i col·lectiva. Crec molt en aquests cercles de dones, oficials o no, però en qualsevol cas podem parlar d'aquests temes, aquests temes de vegades tan íntims. Ha d'haver-hi aquest espai per compartir. És un alliberament. T'adones que hi ha coses que vius i que quan les vius penses que estàs sola i de fet no, n'hi ha que també ho viuen. I les coses que t'han passat en el passat i que sents com un monstre dins teu, doncs aprens que altres dones també ho han viscut. Poder parlar i transmutar. N'hem de ser conscients, hem de fer una feina interna, com a persona, però també com a dona. Som dones!».

f. Família: Cap persona entrevistada fa esment de converses satisfactòries amb familiars; per contra, la majoria menciona conflictes o tensions en la temàtica de gènere, sobretot en els rols de les persones adultes, la pressió per l'estètica en les nenes, la pressió per la repressió de les emocions en els nens, les joguines sexistes, i les normes estrictes respecte a la vestimenta i el comportament.

g. Resumint, veiem que hi ha poques converses sobre el gènere, incloent-hi el sexisme, el masculisme, la violència, l'educació, l'homosexualitat, la transsexualitat, etc. Un nombre elevat de persones considera que no cal parlar-ne amb la parella, perquè, per exemple, «no és un tema que els preocupi» o «no cal perquè ja ho fem de manera natural» o «pensem exactament igual, no necessitem ni parlar-ne»; pensen que no cal parlar-ne amb els amics i les amigues perquè «no ens preocupem d'això, ho vivim tot amb naturalitat», i creuen que és millor no parlar-ne amb familiars i col·legues per evitar conflictes. Per formular-ho d'una altra manera, ens trobem davant d'un trencaclosques: no discuteixen sobre el tema perquè o bé pensen el mateix o bé pensen diferent. És molt necessari, doncs, treballar aquest punt, i que les famílies s'adonin de la importància de discutir sobre això, sigui quin sigui el grau d'entesa sobre aquest tema.

h. No obstant això, s'observa un canvi en aquesta dinàmica quan una de les filles entra en la **preadolescència**. En aquest moment, diverses famílies comencen a preocupar-se i a discutir sobre el sexisme amb les amistats i amb les altres famílies de l'escola.

4.2.2. Importància de fomentar la discussió

Fomentar la discussió sobre el sexisme és un dels punts fonamentals que hem d'aconseguir. A través de les 56 entrevistes i dels tallers que vam organitzar a Vilafranca del Penedès i a Barcelona hem pogut observar no només la falta de diàleg sobre aquest tema, sinó també la importància del diàleg, i que és necessari i urgent que creem espais per debatre sobre el sexisme entre famílies.

a. La discussió permet fer emergir les contradiccions internes i verbalitzar-les. Al principi de l'entrevista, moltes persones es declaren absolutament igualitàries, però a mesura que es

pregunten temes deixen entreveure diversos elements sexistes i s'adonen de la fragilitat del seu discurs. Altres persones comencen l'entrevista declarant que no hi ha sexisme en la nostra societat, però al llarg del diàleg acaben explicant, espontàniament, situacions de discriminació masclista. Així doncs, parlar-ne permet fer sorgir les diverses concepcions que cada persona porta a dins, i el fet de verbalitzar-les i d'adonar-se de les contradiccions porta a plantejar-se el dubte, que és el primer pas per a la reflexió i la presa de consciència.

b. La majoria de les persones entrevistades o que van assistir als tallers mai no havia parat atenció als llibres infantils sobre la prehistòria, els grans invents de la humanitat o les ciències. El sol fet de preguntar-los sobre aquest tema fa que automàticament s'adonin de la representació totalment androcèntrica d'aquests llibres. Això mostra que:

- 1) el masclisme d'aquests suports és una realitat innegable, ja que mares i pares reconeixen espontàniament que la primera imatge que els ve al cap és la d'un home, mai d'una dona, i
- 2) sovint només cal una petita pregunta perquè les persones s'adonin d'una situació, perquè de fet ja n'intueixen la informació, però de manera inconscient, i només necessiten poder verbalitzar-la per veure-la clara i d'una manera conscient.

c. Una reacció freqüent és negar determinats comportaments, perquè interpreten les informacions generals com a acusacions personals. És a dir, que pares i mares de seguida es poden sentir jutjats davant d'unes afirmacions genèriques. Una situació que ha aparegut en diverses entrevistes és que, quan se'ls pregunta què fan amb els contes que consideren sexistes, algunes persones interpreten erròniament la pregunta i contesten repetidament: «Però si jo li deixo llegir llibres de nena, al meu fill!». Malgrat les múltiples reformulacions de la pregunta, aquestes persones seguien afanyant-se a demostrar que eduquen sense sexisme. De la mateixa manera, en els tallers ha aparegut repetidament un patró d'interpretació errònia de les informacions proporcionades, sociològiques i psicològiques. Quan es descrivien estereotips freqüents en la nostra societat, algunes persones hi intervenien i els negaven d'acord amb la seva experiència pròpia, dient, per exemple, «Això no és veritat, perquè jo no l'hi dic mai, això, al meu fill». Hi ha, doncs, una dificultat per part de certes persones d'analitzar les situacions d'una manera global, fet que demana prendre moltes precaucions, ja que pot portar fàcilment les persones a negar la informació que se'ls proporciona.

d. Les persones entrevistades aprecien poder explicar els seus punts de vista sense sentir-se jutjades. És important no tallar-los en les explicacions o teories, no només perquè se sentin respectades, sinó també per deixar oberta la possibilitat que sorgeixin totes les contradiccions internes que tenen, tal com hem vist més amunt. Ara bé, un cop han pogut expressar les seves opinions i s'han adonat de les contradiccions en què cauen, sempre demanen consells i explicacions i busquen el punt de vista de l'expert.

e. Al final de cada entrevista, al cap d'entre 1 i 3 hores, en el moment d'agrair-los haver dedicat temps a contestar les preguntes, les persones sempre capgiren l'agraïment i subratllen el plaer d'haver pogut expressar-se sense judicis sobre un tema de què no acostumen a parlar, i diuen, per exemple: «No, no, t'ho agraeixo jo, m'has escoltat i això m'ha agradat molt, i de fet ha estat molt interessant parlar de tot això». Així doncs, encara que

d'entrada pensin que no podran aportar res sobre el tema del sexisme, al final de l'entrevista s'adonen de la importància de parlar-ne, i també de la seva aportació.

f. A més, el sol fet de participar en l'entrevista ja té efectes posteriors, ja que la majoria de les persones han mantingut el contacte per compartir vídeos o notícies relacionats amb el gènere. També han contactat amb la investigadora per explicar-li el procés de reflexió ençetat amb l'entrevista, que havia provocat nombroses i satisfactòries converses, sobretot amb la parella. Després dels tallers, les persones participants han mantingut el contacte amb la formadora i li ha enviat articles i vídeos relacionats amb el gènere.

d. El procés de reflexió i canvi d'actitud comença sovint amb un comentari puntual. És per això que l'intercanvi d'anècdotes i d'opinions, en parella, amb l'escola o en grups, és fonamental per desencadenar un seguit de revisions internes i accions concretes. Vegem aquest exemple:

«Després, hi ha els comentaris de la gent... i a això hi presto atenció des que una amiga em va fer el comentari, i ara que m'hi fixo, veig que és cert, que amb les noies fem comentaris sobre l'estètica [...] Quan la meva amiga em va fer aquest comentari, vaig començar a prestar atenció al que diuen altres pares, primer, i després em vaig fixar en el que dic jo, també. I veig que sovint els adults desanimen les nenes amb tot el que és físic, per exemple diuen: "Pesa massa, no podràs portar aquesta galleda, et faràs mal". De manera que jo intento fer el contrari: la deixo fer i li dic: "Uaaahhh, que forta! Has aconseguit portar aquesta galleda, i mira que pesa! Ets molt forta!».

En el comentari d'aquesta mare, hi veiem tot el procés de reflexió i de modificació del seu comportament:

1. el comentari d'una amiga sobre terceres persones provoca l'**observació** de l'entorn;
2. **constata** un aspecte del sexisme que fins aleshores li era invisible;
3. desencadena la **reflexió** interna sobre les conseqüències d'aquestes actituds, fet que comporta una **modificació** del seu comportament;
4. la modificació la duu a una **reflexió més àmplia**, i acaba aplicant el mateix procés d'observació-reflexió-modificació a altres comportaments.

Descrit d'aquesta manera, el procés sembla absolutament evident, però de fet no ho és tant. Moltes persones adultes consideren, per exemple, que és inútil parar atenció al que qualifiquen de detalls; els sembla inútil fer comentaris a altres persones, inútil criticar el funcionament de la societat perquè pensen que no la podran canviar. Moltes persones adultes opinen que és ineficaç i incoherent modificar certs aspectes del comportament sense haver transformat primer tota la seva perspectiva i les seves concepcions. En canvi, el comentari de més amunt reflecteix la importància de desencadenar aquest procés a través de la discussió i compartint impressions o anècdotes. A diferència del que moltes persones adultes entrevistades creuen, no cal haver revisat la totalitat de les nostres concepcions i creences abans d'actuar amb les nostres criatures o abans de discutir-ne entre adults. És justament a partir dels detalls que comença la reflexió, una reflexió que pot portar a la modificació dels comportaments, i a una transformació més profunda de les concepcions.

e. Queda molt clara i és evident la falta de discussió i de debat. Hem d'animar les famílies a parlar molt més entre elles del sexisme, a trobar vies i espais per fer-ho –com ara tallers municipals, tallers a l'escola, grups de discussió o grups en línia– perquè puguin expressar-se, comparar opinions, adonar-se dels bloquejos que comparteixen, com són límits i pors, i transmetre les seves idees i solucions per enfortir l'assertivitat i animar-les a buscar més progressió cap a la igualtat. Un nombre elevat de les famílies entrevistades considera que la societat és una força extremament potent contra la qual no es pot lluitar i que no es pot canviar, i opinen que qualsevol petit canvi a casa és inútil. Aquest pessimisme representa un obstacle important per a la transformació social, de manera que és imprescindible crear espais perquè les famílies puguin compartir les seves solucions creatives i així emfatitzar la positivitat i el canvi possible. Els hem de reconèixer les bones pràctiques, i sobretot la creativitat, perquè reconeguim la força que tenen com a agents de transformació social. Dit d'una altra manera, hem d'apoderar pares i mares enfront del sexisme, que sentin que tenen un paper fonamental en aquesta lluita i que en són capaços, i que, de fet, moltes de les seves accions mereixen ser compartides. Les famílies se senten aclaparades en el dia a dia per la criança, la falta de temps, l'estrès de la feina i els conflictes de parella, i reaccionen de manera negativa als consells de les persones expertes i a les receptes màgiques que no poden aplicar mai a casa. No podem, doncs, aconsellar els pares i mares des d'una posició de superioritat acadèmica, perquè aquesta actitud provoca negació i rebuig. Ben al contrari, hem de partir de les seves opinions, idees i solucions, valorar-les, compartir-les i seguidament aportar informació que pugui completar les seves observacions. Hem d'aconseguir que la creativitat passi de ser una pràctica inconscient i discreta a ser-ne una de reflexiva i visible.

5. Pràctica reflexiva

a. Una de les aportacions més importants d'aquesta recerca és mostrar que en general les famílies, malgrat la ignorància o els frens que presenten, tenen un potencial creatiu que hauríem d'aprofitar molt més. Tenen un munt d'idees, de solucions i de concepcions molt interessants, però a la vegada els costa reconèixer-les i afirmar-les. S'ha pogut detectar, per exemple, un fort contrast entre l'observació de les persones participants i les entrevistes. A les entrevistes ometen moltes aportacions positives que, d'altra banda, hem vist que apliquen a la pràctica. Pensem que aquesta dinàmica és a causa de diversos factors:

- Moltes de les aportacions positives que fan les bones pràctiques, són espontànies, no són fruit d'una reflexió anterior conscient, i per tant tampoc no donen lloc a la pràctica reflexiva.
- Tenen moltes inseguretats a l'hora d'afirmar les seves aportacions i les puntualitzen regularment amb comentaris com ara «No sé si faig bé o no».
- Tenen dificultats per vincular el gènere amb les seves bones pràctiques, no s'adonen de l'impacte de les seves accions sobre la dimensió de gènere, i puntualitzen sovint les seves respostes amb un «Però això no té res a veure amb el sexisme, oi?». Això demostra la necessitat d'una discussió profunda i àmplia que repregui la dimensió de gènere en tots els àmbits, corporal i emocional, i també en la construcció de la personalitat. Per exemple, moltes famílies parlen àmpliament de la importància del vincle familiar, de la confiança en un mateix, de l'autonomia, però alhora no aconsegueixen adonar-se de la importància d'aquests aspectes per a una educació sense sexisme, perquè tenen una visió massa estreta d'aquest concepte.
- Consideren que les aportacions que fan són detalls que no mereixen explicar-se. Això mostra que no s'adonen de la importància dels aspectes més invisibles o subtils en la transmissió del sexisme. Per exemple, denuncien l'ideal de perfecció que pressiona les dones, però moltes famílies resten importància als comentaris, somriures i altres pràctiques que conformen, justament, aquest ideal.

b. Les famílies tenen solucions concretes, que poden compartir amb les altres, però el que necessiten és que les animem a recordar les seves intervencions –anècdotes, límits posats o modificacions fetes en l'entorn– per agrupar les seves idees, verbalitzar-les i visualitzar-les com a valuoses. És un treball delicat, ja que, d'una banda, busquen constantment l'aprovació de la investigadora –«No sé si faig bé o no... tu què en penses?»–, però, de l'altra temen ser jutjades i necessiten trobar un ambient de confiança per poder expressar-se. El respecte per cada família, per cada context i per cada situació familiar és un tema que subratllen en gairebé totes les entrevistes. Per resumir, les famílies parlen fàcilment de sexisme, sem-

pre que se'ls reconegui primer el dret a tenir la seva opinió, les seves necessitats i els seus límits.

c. En els tallers, que vam organitzar en dues sessions de tres o quatre hores, s'observa una primera fase de rebuig lleu –«Jo no ho faig, això»– a la primera sessió, seguida d'una fase d'obertura i de pràctica reflexiva a la segona. És a dir, que a la segona part del taller, després d'un interval de dues setmanes, les persones tornaven amb moltes constatacions sobre la societat en general, però també sobre la seva pròpia pràctica –«M'he adonat que em passa això...»–. Aquestes constatacions són primordials i imprescindibles, és el que hauríem de buscar en els tallers. Les solucions compartides poden inspirar les famílies per crear unes estratègies pròpies, però de vegades també són vistes com a superficials, o difícilment adaptables a d'altres contextos. En canvi, la reflexió conjunta a partir de constatacions sinceres, basades en la introspecció i la pràctica reflexiva, permet realment una presa de consciència dels patrons integrats, com ara pors o expectatives, per posar uns exemples. La reflexió conjunta és el que permet que cada persona faci el «clic», i a partir d'aquí cadascú pot inventar les seves pròpies solucions adaptades a la seva situació particular. La creativitat de les famílies ve d'aquí, de parlar amb altres famílies, de compartir els dubtes i les constatacions, d'adonar-se que sí que podem canviar la societat si ens hi posem. El que és fonamental és, d'una banda, animar-les a valorar les accions que duen a terme, per mínimes que siguin, i de l'altra, transformar una preocupació individual, com ara que el sexisme no afecti les seves criatures, en una preocupació social, com ara que el sexisme és cosa de tothom.

6. Límits interns

a. Els límits interns són els obstacles que no trobem directament en l'entorn sinó dins nostre, és a dir, les incomoditats que venen d'un conflicte entre diversos aspectes de la vida o entre diferents ideals, per exemple. Alguns límits interns es verbalitzen espontàniament i fàcilment, sobretot la mirada de les altres persones, la falta de temps i el cansament, l'alegria de les criatures o la sexualitat de les noies, però d'altres necessiten una discussió més llarga i profunda per arribar a la consciència, principalment la transgressió de gènere per als nens, l'autorepresentació com a mare o pare, el sentiment de culpa o la pròpia sexualitat. Dos factors poden ajudar a explicar aquesta dificultat d'identificació:

- el fet que el gènere es barreja amb altres factors de socialització, sobretot el lloc de cada criatura dins la família;
- el fet que el sexisme és, segons els contextos, políticament incorrecte i per tant inadmissible d'entrada, i les persones adultes estan tan convençudes de donar una educació igualitària a les criatures, que no es qüestionen els comportaments i patrons mentals.

b. Quan els ho preguntem, 32 persones contesten automàticament que no s'han enfrontat mai a una situació d'incomoditat o de dubte, que no han sentit mai un límit intern. Afirment que les seves criatures no els han demanat mai una joguina o roba de l'altre sexe, i ho atribueixen al fet que «els nanos són molt fidels als seus pares». No obstant això, després d'uns minuts comencen a aparèixer uns quants límits. Per exemple:

A: I a l'hora de disfressar-se, per exemple, tampoc has sentit mai cap límit?

B: No, mai. Els meus fills han tingut de tot, qualsevol disfressa.

A: Van tenir disfresses de princesa també?

B: No, però perquè no me'n van demanar...

A: I si t'ho haguessin demanat?

B: Buffff. Si m'haguessin demanat una disfressa de princesa... Buffff... Hauria dit «de veritat, veritat que vols això? N'estàs segur?». Per sort no m'ho han demanat mai!

c. Les persones que identifiquen més fàcilment els seus límits interns són les que treballen en la temàtica del gènere, en violència masclista o tallers per a adolescents, o les que es declaren feministes. El contrast entre els seus ideals, les discussions amb col·legues o companys, i la seva pràctica és més evident, i els provoca incomoditat i dubtes.

d. Alguns límits estan relacionats amb la conformitat exagerada a les normes de gènere, és a dir, el pol oposat a la transgressió de gènere. Certes famílies se senten molt incòmodes i no accepten que les seves criatures adoptin codis associats al seu sexe que consideren

extrems. Es tracta principalment d'elements de la vestimenta, per exemple sabates de taló, roba amb molta purpurina, roba sexy i maquillatge per a les nenes, i gorra i samarretes agressives per als nens, i també determinades músiques com el *reggaeton*. Al llarg de l'entrevista, les persones acaben detectant la raó del seu límit, i veuen que no només associen aquests elements a la sexualització prematura, sobretot en les nenes, sinó sobretot a l'estrat social. Per a certes persones, els extrems són considerats signes de baixa condició social, per exemple: «De fet, no sé si això ho rebutjo perquè és sexista o perquè és *quillo*». El rebuig a aquests elements barreja, doncs, el sexisme i la jerarquització socioeconòmica. I, un altre cop, el límit apareix globalment vinculat a la mirada dels altres.

e. Quan el límit intern està vinculat a la mirada dels altres, diverses persones expliquen que elaboren una mena d'estratègia per no haver d'enfrontar-se al desfasament entre les normes i les seves idees, i aleshores aposten pel respecte a les demandes de la criatura. Per exemple:

«A mi m'hauria agradat comprar faldilles al meu fill, en soc fan. Però no ho he fet perquè arriba un moment en què ja no tinc ganes de donar explicacions [...]. De moment és l'única cosa que puc dir que és un límit per a mi. M'agradaria poder-ho fer, però no ho faig. Tampoc tinc ganes de passar per la "passada de voltes". De fet jo, el que voldria, seria que ell mateix em demanés una faldilla, i llavors l'hi podria comprar amb l'excusa que és ell que m'ho ha demanat. Però no sé si això arribarà a passar».

f. És necessari treballar aquests límits en els tallers i en les discussions personals. Hem d'aconseguir fer-los emergir, obrir bretxes que permetin reflexionar fins a conceptualitzar-los, ja que els límits interns són nusos a partir dels quals cada persona pot treballar al seu ritme i a la seva manera.

7. Pors

Quan se'ls pregunta quines pors tenen per les seves criatures, en el present o en el futur, les persones entrevistades contesten gairebé sempre que són pors que no estan relacionades amb el sexisme, mentre que la comparació de totes les entrevistes mostra clarament que les pors es poden analitzar amb una perspectiva de gènere. Això mostra que les persones individualitzen excessivament aquest tema, raó per la qual hem de fomentar la discussió en grup, per permetre posar en comú les pors i detectar els components de gènere que les travessen.

Quines són aquestes pors i quin vincle tenen amb el gènere? Sols 39 persones han contestat aquesta pregunta, les altres l'han eludida o han contestat que no en tenen cap.

- 10 persones (dones): homosexualitat del fill.
- 10 persones (9 dones i 1 home): abús sexual (en 8 casos és una por expressada únicament cap a les nenes; en 2 casos és una por tant pel fill com per la filla, per raó d'antecedents familiars).
- 7 persones (6 dones i 1 home): conformisme, repressió de la personalitat per agradar als altres (en tots els casos la por és sentida cap a totes les criatures de la família, sense diferència segons el sexe).
- 4 persones (3 dones i 1 home): burles (2 casos únicament pels nois i no per la seva germana o germanes; 2 casos per les noies, i no tenen germans).
- 4 persones (4 dones): *bullying* (3 casos únicament pels nois i no per les noies; 1 cas tant pel fill com per la filla). Aquestes persones insisteixen que els fa por el *bullying*, però no les burles.
- 4 persones (3 dones i 1 home): mala imatge del cos i trastorns alimentaris (en els 4 casos és una por únicament per les noies i no pels nois).
- 3 persones (3 dones): drogues (1 cas per la filla única; 2 casos pel fill i no per la filla).
- 2 persones (1 dona i 1 home): desigualtat en la parella (únicament per les noies)

Les pors pels nens són, per ordre decreixent: homosexualitat (10), conformisme (5), *bullying* (4), burles (2), drogues (2), abús sexual (2).

Les pors per les nenes són, per ordre decreixent: abús sexual (10), conformisme (6), mala imatge del cos i trastorns alimentaris (4), burles (2), relacions desiguals en la parella (2), *bullying* (1), drogues (1).

La comparació entre les diverses pors i el vincle que tenen amb el gènere mostra que:

- Per als nois, no s'ha esmentat en cap cas la mala imatge del cos, ni els trastorns alimentaris ni la relació desigual en la parella.
- Per als nois, la por de l'homosexualitat i del *bullying* és molt més forta que per a les noies.
- Per a les noies, la por de l'abús sexual, de la mala imatge del cos, dels trastorns alimentaris i de les relacions desiguals en la parella és molt més forta que per als nois.

Finalment, darrere de les múltiples pors, hi trobem:

- La por pel patiment, físic, afectiu i emocional, ja sigui per les burles o el *bullying*, o la por que l'homosexualitat n'impedeixi la felicitat, o la por pels trastorns alimentaris com a indicador de patiment emocional, entre d'altres.
- La por de no ser capaç de transmetre els valors propis, ja es tracti d'homosexualitat, de la imatge corporal, o de conformisme o anticonformisme, per exemple; les famílies temen que els valors de les seves criatures siguin diferents dels seus.

Conclusió

Moltes famílies consideren que, encara avui dia, a la nostra societat hi ha sexisme. Es mostren sorpreses de la bretxa salarial, sobtades per l'erotització de la submissió, revoltades per la violència masclista. Si bé opinen que alguns aspectes han millorat, per exemple en l'àmbit de les lleis, en canvi constaten que en altres àmbits el sexisme va guanyant terreny, i que encara som lluny de la igualtat. Malgrat aquesta lectura realista, són nombroses les famílies que mostren dificultats per entendre la subtilesa i la transversalitat del gènere. Per la manera com una criatura petita aprèn a comportar-se com un nen o com una nena, aprèn a integrar aquesta identitat amb totes les conseqüències que comporta, emocionalment i corporalment, per exemple; és un procés complex, invisible, creuat per altres factors de socialització. No ens ha d'estranyar que la majoria de les persones adultes no se n'adonin. Ara bé, creiem i observem que tenen totes les capacitats per adonar-se'n si se les acompanya en un procés de reflexió que en respecti les necessitats, els límits i les dificultats. El primer pas per treballar amb les famílies és mostrar-los que no en jutjarem les opinions, les pors ni les actituds. Primer de tot hem de reconèixer que cada persona té la seva història, les seves ferides, les seves necessitats, el seu context de vida, les seves complicacions diàries, i que no tothom pot avançar de la mateixa manera, en la mateixa direcció i al mateix ritme. Aquest punt, que sembla obvi posat sobre el paper, no ho és tant en la pràctica; si no fos així, les persones entrevistades no haurien insistit tant en la necessitat de sentir-se respectades en totes les seves particularitats quan parlem d'educació.

Com podem començar, doncs? Un dels punts fonamentals del sexisme rau en les emocions i en la repressió d'aquestes emocions. Aquesta educació emocional diferenciada és un dels factors que permet el manteniment del sexisme com a estructura social, ja que funciona de manera coercitiva per assegurar la perpetuació dels rols de gènere, amb totes les conseqüències que comporta en la construcció de la persona, la confiança en un mateix, l'autoestima i l'assertivitat, entre d'altres. Ara bé, les entrevistes i els tallers han mostrat la falta de consciència en aquest punt tan primordial, ja que molt poques famílies perceben que les emocions són en el cor del sexisme, i molt poques s'adonen de l'educació diferenciada que es fa segons el sexe. Aquesta realitat podria ser un dels punts de partida per treballar contra el sexisme, ja que mentre no es compregui la centralitat que hi tenen les emocions, tampoc no s'entendrà el sentit d'analitzar la cultura sexista que les envolta, com ara llibres, pel·lícules, joguines o roba, per exemple, perquè seran considerats només detalls superficials.

Una altra constatació s'imposa: la falta d'una consciència global del sexisme entre les famílies. Les famílies conceptualitzen el sexisme de manera individualista, i els raonaments giren entorn de les seves criatures. Les seves preocupacions els porten a la sobreprotecció

de les filles davant de la violència masclista, i poques famílies es preocupen d'educar els fills en la igualtat, i realment són escasses les que tenen una visió més àmplia que traspas-si l'àmbit de casa seva. El sexisme és cosa de tothom, i tothom s'hi ha de posar. És essen-cial fer-ho entendre a les famílies.

Per acompanyar les famílies en el procés de transformació social, tot cuidant el respecte per la particularitat de cada una, és necessari fomentar la discussió entre elles. D'aquesta manera, compartint inquietuds i dubtes, comparant pors i desitjos, es poden adonar de la transversalitat del gènere, i aspectes que pensaven tan íntims i personals passen a ser, per simple comparació amb altres famílies, uns patrons comuns de gènere. A més, si es poden expressar amb temps i en confiança, poden arribar a formular les contradiccions que tenen, els seus límits, els seus conflictes interns. Aquests són els punts que hem de buscar, perquè són nusos a partir dels quals cada persona pot reflexionar i transformar-se al seu ritme, a partir de la seva realitat concreta. Finalment, el diàleg permet l'intercanvi de solucions, de bones pràctiques, i anima a buscar més estratègies, més creativitat per lluitar en el dia a dia contra el sexisme. Treballar a partir d'aquest optimisme és fonamental, ja que si no, les fa-mílies es poden desanimar davant d'una feina tan feixuga com és la lluita per la igualtat.

**Diputació
Barcelona** | Àrea d'Atenció
a les Persones

Oficina de les Dones i LGTBI

Espai Francesca Bonnemaison
Sant Pere Més Baix, 7. 08003 Barcelona
Tel. 934 049 095 · Fax 934 049 086
o.doneslgtbi@diba.cat · www.diba.cat